

VIATGES I LITERATURA EN NARCÍS OLLER

Jordina Gort Oliver

Paraules clau: literatura, Narcís Oller, viatges.

Resum: Aquest treball és una descripció i anàlisi dels viatges que va fer Narcís Oller al llarg de la seva vida. Oller va viatjar tres cops a París, un a Vichy, un altre a Espanya i, un de darrer, a Itàlia. L'anàlisi mostra la relació i influència que aquests sis viatges van tenir en la literatura i en la carrera literària de l'escriptor Narcís Oller. Al llarg de l'estudi es pot observar la influència dels viatges a París que el posen en contacte amb escriptors com Émile Zola i Edmond Goncourt; la influència dels corrents literaris vigents com el naturalisme; els contactes i el reconeixement dels escriptors espanyols amb el viatge a Espanya, i l'admiració de l'art i la bellesa a Itàlia.

Abstract: This paper describes and analyses Narcís Oller's trips during his lifetime. Oller travelled three times to Paris, one time to Vichy, once to Spain and also to Italy. The analysis shows the relationship and the influence that those six trips had upon Narcís Oller's literature and career as a writer. In the course of the study, we may easily infer the productivity of his trips to Paris, where he contacted writers such as Émile Zola and Edmond Goncourt. There he learnt about the literary schools in those days. From his trip to Spain, he gathered contacts and recognition of the Spanish writers. In Italy, he admired the local art and beauty.

Al llarg del segle XIX es fa palès l'augment de la quantitat d'autors literaris que viatgen per Europa. És el segle del progrés científic i tècnic, el segle en què l'aparició i expansió del ferrocarril com a fruit de la Revolució Industrial va escurçar les distàncies i facilitar la comunicació entre els països europeus.

Entre els catalans que viatgen es troben escriptors com Víctor Balaguer, que viatjà primer a França i després a Itàlia,¹ Teodor Llorente, que assistí a les exposicions universals de París del 1867 i 1878, Jacint Verdaguer,² que viatjà per França, Alemanya i Rússia el 1884, Valentí Almirall,³ Joaquim Cabot,⁴ Jaume Collell,⁵ Santiago Rusiñol,⁶ Josep Pin i Soler⁷ i Eduard Toda⁸, entre d'altres. Entre aquests també hi ha Narcís Oller.

Els motius d'aquests viatges podien ser diversos en cada cas. Els viatges de Narcís Oller, en particular, no responen a viatges de treball, sinó que viatja per oci. Pel gust de conèixer altres ciutats i països, per fer de turista com ell mateix es defineix en el primer viatge a París quan fa referència a l'impacte de la ciutat en «el turista que hi va amb salut, joventut i bossa plena».⁹

Oller va fer sis viatges lluny de casa seva, és a dir, fora de Catalunya: tres viatges a París, la capital de l'art, un viatge més curt a Vichy i voltants, un viatge al nord d'Espanya i un de darrer a Itàlia. L'aportació vital d'aquests viatges i la repercussió que van tenir en la seva carrera literària és el que s'intenta d'estudiar en aquest treball. Què hi ha d'aquests viatges en els seus llibres i articles? Quines relacions estableix amb el món literari a través d'aquests viatges? Amb quina finalitat els va fer i quins models i influències van aportar a la seva escriptura?

¹ Balaguer va publicar «Recuerdos de viaje», fulletó del *Diario de Barcelona* el 1852. El seu primer viatge a Itàlia és del 1859 i torna a aquest país els anys 1866 i 1870. Les impressions d'Itàlia són recollides a *Mis recuerdos de Italia* (1890).

² Les obres *Excursions i viatges* (1887) i *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa* (1889), de Verdaguer, recullen les impressions dels seus viatges.

³ ALMIRALL, Valentí (1985). «De Barcelona a l'Etna. Roma», a *Cultura i societat*. Barcelona, p. 206 (recopilació d'articles del 1879).

⁴ CABOT, Joaquim (1898). *De fora casa. Narracions de viatge*. Barcelona (viatges per París, el Tirol, el Rin).

⁵ COLLELL, Jaume (1892). *Roma i dels meus records africans. Impressions d'un viatge fet l'any 1891*.

⁶ RUSIÑOL, Santiago (1898). *Fulls de vida*. Barcelona (viatge i estada a París).

⁷ Josep Pin i Soler en una sèrie d'articles del 1903 sobre viatges a Marsella, París...

⁸ Eduard Toda viatjà a Itàlia i a l'illa de Sardenya entre els anys 1887 i 1890. Fruit d'aquests viatges, va publicar els següents llibres sobre l'Alguer: *L'Alguer, un poble català d'Itàlia* (1888) i *Records catalans de Sardenya* (1903). Toda va viatjar, a causa dels seus càrrecs diplomàtics, per altres països europeus com França, Alemanya i Gran Bretanya, i també per Àsia i Àfrica.

⁹ OLLER, Narcís (1962). *Memòries literàries. Història dels meus llibres*. Barcelona, p. 7.

*Oller pels volts del 1910. Col·lecció
Joaquim de Moragas.
(AMV / Renom)*

Viatge a París 1878

El primer viatge va ser a París, el 1878, la ciutat on tornaria encara dues vegades més. Oller tenia 32 anys, i tot just es començava a atrevir a escriure en català. Va anar-hi acompanyat del seu cosí Josep Yxart, sis anys més jove que ell. Era un viatge per plaer, preparat i desitjat com anota el mateix Oller a les *Memòries*: «L'Yxart i jo teníem projectat per darrers d'abril un viatge a París».¹⁰

La finalitat del viatge era la descoberta. Eren dos turistes amb afany de conèixer i descobrir la gran metròpoli i, al llarg dels vint-i-quatre dies, gairebé un mes, que

¹⁰ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 5.

durà el viatge, aprofitaren també per fer turisme per França i, fins i tot, Suïssa, com així ho confirma l'escriptor:

Fou aquest viatge, verament de turisme. El férem per etapes, visitant primer Tolosa i Bordeus, escorcollant París i la seva Exposició Universal en vint dies, Lyon en un parell i en un altre parell Ginebra.¹¹

Tot i això, París era l'objectiu central del viatge, i l'impacte que els causà la grandiositat d'aquella magnífica metròpoli mundial,¹² els deixà fascinats. Així es mostra en el primer dels articles que Yxart i Oller enviaren a *La Renaixença* amb la intenció d'informar sobre l'esdeveniment de l'Exposició Universal del 1878:

Qui, col·locant-se en lo bell mitj del inmens edifici del Trocadero, estengui la mirada per abarcar l'espectacle que domina, gosarà de la impressió més grandiosa que puga sentir. [...] Sí; París, s'esten, s'esglaona, enlayra sos monuments principals allà en lo lluny com per dir al espectador que Fransa es la que ha dat acullida á tot lo mon, y sas maravellas ceneixen las maravellas de l'Exposició, sens que sos esplendors s'esmortueixin devant tots los esplendors de las nacions expositoras. [...] lo Trocadero, en primer terme, l'edifici del camp de Mars en lo segon, y en lo tercer París, la capital de Europa, cubrint l'horizont ab sas cúpulas y agullas, compreneu allavors la verdadera grandiositat d'aquella festa universal celebrada per tots los pobles sota la volta del cel, encara molt més gran y eternament impassible.¹³

Una de les activitats d'Oller i Yxart en aquest primer viatge a París fou, doncs, la de passejar per l'Exposició Universal, on feren coneixença amb alguns artistes catalans com els pintors Romà Ribera¹⁴ i Francesc Miralles,¹⁵ i els músics Llorenç Pagans¹⁶ i Carles Gumersind Vidiella.¹⁷ L'estada a l'Exposició Universal va fer que escrivissin una sèrie d'articles publicats a *La Renaixença*, entre el juny i l'agost del 1878, que recollien les impressions artístiques dels dos escriptors. Per tant, un dels interessos que també va moure aquest viatge fou l'interès per l'art. En els articles

¹¹ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 7.

¹² Així s'hi refereix Oller a les *Memòries*, p. 7.

¹³ OLLER, Narcís; YXART, JOSEP (1878). «Las arts en l'Exposició de París», *La Renaixença*. Tom I, any VIII, p. 524-525.

¹⁴ Romà Ribera i Cirera (1848-1935) s'havia format a l'Escola de la Llotja de Barcelona i va estudiar a Roma i Londres. El 1877 s'instal·là a París, on va participar amb èxit a l'Exposició Universal del 1878. La seva pintura evoca escenes d'actes socials i de la vida de l'alta societat, a més tenen un caràcter realista, retrat de costums, a la vegada que també s'introduí en l'estil del modernisme.

¹⁵ Francesc Miralles Galaup (1848-1901) va residir molts anys a París. La seva pintura també retratava la vida burgesa i de l'alta societat.

¹⁶ Llorenç Pagans i Julià (1838-1883) va ser un músic complet: cantant, organista i guitarrista. Va fer-se un nom a París com a intèrpret de cançons tradicionals espanyoles. Va actuar conjuntament amb l'organista Auguste Degas, pare del pintor Edgar Degas, que el retratà en un dels seus quadres.

¹⁷ Carles Gumersind Vidiella (1856-1915) va ser un pianista que va estudiar a París amb el reconegut pianista i compositor Antoine François Marmontel.

que descriuen l'exposició comencen a apuntar les seves idees crítiques sobre art: repassen l'arquitectura, la pintura, l'escultura dels diversos països, en fan la comparació i n'extreuen conclusions i opinions com la següent:

En las salas de Bellas Arts, França e Italia, son las que tienen mayor número d'obras, y las millors, en mitj de molts vulgars, pero sempre ben executadas. Se troban las dos naciones en un grau d'adelanto en escultura, tan superior á las demás d'Europa que dificilmente se las aventatará y per molt temps serán la escola ahont deurém anar á aprendre.¹⁸

Sobre el Pavelló d'Espanya també en fan la seva crítica:

Tenim dret á dir sens preàmbuls que la primera impressió que causan nostres salas, no inclina l'anima al orgull. Exercim sens dubte envejable superioritat en algunas materias, més ¿què som, comparats en conjunt á la majoria de las naciones d'Europa? Y nostras mesquinas instalaciones, ab escepcions honrosas ¿qué poden semblarnos després d'haber reconegut las de Russia ab sas malaquitas, las de Suisa ab sos brodatos finíssims, las d'Italia ab totas sas arts suntuarias prodiji d'una fantasia d'artista apassionat [...].¹⁹

Tot i això, d'Espanya, en destaquen l'escultura i, sobretot, la pintura:

Nostra exposició de pinturas, notabilíssima, si bé incompleta [...] Poch tenim que envejar á las demás naciones; coloristas, avans de tot, nostres pintors triunfan en la lluyta de sorprendre á la naturalesa sa arrebatadora vivacitat de tintas. Si no en tots, en aquest concepte, s'emportan la palma.²⁰

El caràcter insegur d'Oller davant l'escriptura sobre aquests articles d'impressions artístiques aflora en la disculpa que anota a les *Memòries*:

Que Déu ens perdoni la lleugeresa... En aquella edat ni l'Yxart ni jo no teníem encara la discreció necessària per a deixar anar davant del públic judicis sobre coses que no s'han de tocar, sense prou clara noció d'allò que es veu, sense la preparació deguda.²¹

A més d'aquests articles en què van fer com de corresponents de *La Renaixença*, és durant aquest primer viatge a París quan Oller compra i llegeix *Une page d'amour*, el primer llibre de l'escriptor francès Émile Zola, el màxim exponent del naturalisme. Oller va anotar que «fou el primer llibre que he llegit del celeberrim autor de *Les Rougon-Macquart*».²² La lectura d'aquesta obra de Zola influeix de ma-

¹⁸ OLLER, Narcís; YXART, JOSEP (1878). «Les arts en l'Exposició de París», *La Renaixença*. Tom II, any VIII, núm. 3, p. 134.

¹⁹ OLLER, Narcís; YXART, JOSEP (1878). «Les arts en l'Exposició de París», *La Renaixença*. Tom II, any VIII, núm. 2, p. 84.

²⁰ OLLER, Narcís; YXART, JOSEP (1878). «Les arts en l'Exposició de París», *La Renaixença*. Tom II, any VIII, núm. 2, p. 90.

²¹ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 7.

²² OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 8. *Les Rougon-Macquart* són un cicle de vint novel·les de Zola sobre una mateixa família. El llibre que va llegir Oller, *Une page d'amour*, s'havia publicat aquell

Josep Yxart de Moragas, cosí germà
i conseller literari d'Oller. Col·lecció
Joaquim de Moragas. (AMV / Audouard)

nera directament en un dels primers relats d'Oller «El transplantat», com observa i comenta Rosa Cabré en el pròleg de *Croquis del natural*:

Oller havia llegit *Une page d'amour* el 1878 i li devia fascinar el joc d'equilibris entre la variació de la ciutat i la dels estats d'ànim de la protagonista. Amb *El transplantat* va voler fer un relat semblant centrant-se en l'impacte que la contemplació de la gran ciutat, amb el perfil dels seus monuments i les lluminàries nocturnes, provoca en la mirada meravellada d'un home senzill, que ha viscut sempre en una població rural, escassament il·luminada.²³

El passatge d'*Une page d'amour* en què Zola descriu la visió de París d'Hélène al final de la tercera part té una veritable similitud amb la descripció que Oller fa de la impressió de Barcelona en Daniel, el protagonista d'«El transplantat»:

Hélène [...] suivait de nouveau les étincelles qui pailletaient d'or le manteau sombre de Paris. Elles se multipliaient à l'infini. [...] D'abord, ces points lumineux étaient partis du Trocadéro [...] Cependant, en bas des pentes du Trocadéro, une leur rapide, les lanternes d'un fiacre ou d'un omnibus, coupait l'ombre de la fusée

mateix any 1878, i l'anterior, el 1877, Zola ja havia publicat *L'assommoir*, que també formava part d'aquest cicle.

²³ CABRÉ, Rosa (2007). «Pròleg», a *Croquis del natural*, p. 41.

continue d'une étoile filante; et là, dans le rayonnement des becs de gaz, qui dégageaient comme une buée jaune, on distinguait vaguement des façades brouillées, des coins d'arbres, d'un vert cru de décor. Sur le pont des Invalides, les étoiles se croisaient sans relâche ; tandis que, en dessous, le long d'un ruban de ténèbres plus épaisses, se détachait un prodige, une bande de comètes dont les queues d'or s'allongeaient en pluie d'étincelles; c'étaient, dans les eaux noires de la Seine, les réverbérations des lanternes du pont. [...] La longue courbe de fleuve était indiquée par un double cordon de gaz, que rattachaient d'autres cordons, de place en place; on eût dit une échelle de lumière, jetée en travers de Paris, posant ses deux extrémités au bord du ciel, dans les étoiles. [...] Par moments, on aurait pu croire à quelque fête géante, à un monument cyclopéen illuminé, avec ses escaliers, ses rampes, ses fenêtres, ses frontons, ses terrasses, son monde de pierre, dont les lignes de lampions traiceraient en traits phosphorescents l'étrange et énorme architecture. Mais la sensation qui revenait était celle d'une naissance de constellations, d'un agrandissement continu du ciel.²⁴

Aquesta descripció de París també s'inicia des del Trocadero com en el fragment anterior d'Oller i Yxart en els articles des de l'Exposició Universal. La imatge de la il·luminació de París que es confon amb el cel estrellat coincideix amb la manera com Oller definia a «El transplantat» la impressió de Daniel davant la gran ciutat:

En Daniel guaitava a la dreta, a l'esquerra, amunt i avall, a terra i al cel, i quasi es marejava. Una paret, una casa, un desnivell de la via, la mateixa rapidesa del tren, li feien pampalluguejar amb tan estranya inquietud de llums, que a voltes confonia amb estrelles i arribava a perdre l'esma de cel i terra. [...] Impossible de descriure minuciosament cada una de les impressions que el forner experimentà tot travessant la Rambla. Els fanalets de color dels cotxes que es movien en direccions diverses, la gent que ocupava l'imperial dels tramvies, els dolls de claror que sortien de les botigues, els rengles de persones deturades davant certs aparadors, la multitud que passejava per sota els arbres, els fanals d'anunci; tot oferia a sos ulls estranya novetat i acabava de marejar-lo.

Barcelona li pareixia un cel per sa il·luminació, un infern per son moviment. No sabia si li agradava o no: desitjava arribar a casa, i al mateix temps hauria volgut no arribar-hi massa aviat. [...] L'home respirà amb satisfacció i tanca els ulls per adormir-se. Però era inútil: [...] si obria els ulls li pareixia [...] que els cantons superiors i inferiors de la cambra s'enfonsaven o s'enlairaven com els d'una cabina d'embarcació. [...] Si els tancava, veia un eixam de llumenetes de tots colors voleiar com una immensa constel·lació deslligada de tota llei física.²⁵

²⁴ ZOLA, Émile (2009). *Une page d'amour*, p. 157.

²⁵ OLLER, Narcís (2007). «El transplantat», a *Croquis del natural*, p. 96-97. I encara, Oller es va servir d'una descripció semblant a *La febre d'or* aquest cop davant de París, amb la sensació que té Gil Foix en arribar a la gran ciutat: «En Foix tot era guaitar i no veure, marejat pel bellugueig dels cotxes, pels miralleigs de sol que es trenaven i es fonien com acer bullent en les aigües del Sena, pel formigueig de carruatges que de perfil i contraclaror, negrosos i foradats, desfilaven per aquest pont i l'altre i el de més enllà [...]», *La febre d'or* (1994). Barcelona, p. 338.

I, encara, una segona descripció es veu influïda pel text de Zola quan Oller descriu l'estat anímic de Daniel, trist i melangiós davant la posta de sol a Barcelona:

El sol anava enfonsant-se per l'aiguavés de Vallvidrera oposat a la ciutat; el case-riu de Pedralbes, Sarrià i Sant Gervasi era engolit per una boira cendrosa; i l'ombra gegantina del serrat envaïa solemnement tot el pla, ensems que la nuvolada mudava i ennegria, cada volta més, sos violats colors. El mateix vall de la via anava enfos- quint-se per moments, mentre en son fons els rails prenién la llum de l'aigua a la dubtosa llum de la celístia.

L'esguard d'en Daniel lliscava per damunt d'ells com el d'un desterrat per sobre el riu que va a parar a sa llunyana pàtria. El pobre home plorava.²⁶

Fragment que troba el seu paral·lel en la visió crepuscular de París de la filla d'Hélène, Jeanne, que també se sent sola i víctima d'una malaltia que l'apropa a la mort:

Elle [Jeanne] goûtait le charme du crépuscule, l'effacement dernier des choses, l'assoupissement des bruits. Une lueur de veilleuse brûlait à la pointe des flèches et des tours; Saint-Agustin s'éteignit d'abord, le Panthéon un instant garda une lueur bleuâtre, le dôme éclatant des Invalides se coucha comme une lune dans une marée montante de nuages. C'était l'Océan, la nuit, avec son étendue élargie au fond des ténèbres, un abîme d'obscurité où l'on devinait un monde.²⁷

En aquest primer viatge Oller agafava ja el model de París per imaginar com voldria Barcelona. L'impacte que en aquest viatge s'endugueren els dos cosins de «la capital d'Europa» Oller ho va posar als ulls del seu protagonista en arribar a Barcelona. Després d'aquest viatge, París esdevé el model de gran ciutat, tema que aprofundeix llargament Rosa Cabré a *Les Barcelones de Narcís Oller*. I, també, en aquest primer viatge incorporava amb el llibre de Zola un dels primers models per a la seva escriptura,²⁸ al costat d'altres com Longfellow. Fou a la tornada del viatge quan va escriure i publicar el seu primer recull de contes en català, *Croquis del natural*.

Viatge a Vichy 1882

El següent viatge fou el 1882 a Vichy, ciutat situada a la vall mitjana del riu Aliér que comptava amb una destacada estació balneària. Era habitual que gent de classe burgesa com és el cas de Narcís Oller aprofitessin les vacances d'estiu per passar uns dies en un balneari. Com apunta Borja de Riquer:

²⁶ OLLER, Narcís. *Croquis del natural*, p. 109.

²⁷ ZOLA, Émile. *Une page d'amour*, p. 228.

²⁸ Oller reconeix la influència de Zola al costat de Longfellow a les *Memòries*: «Com jo no em llançava a escriure seriosament en català [...] jo que, mogut [...] per la lectura de l'*Evangelina*, de Longfellow i d'*Une page d'amour*, d'Émile Zola, que em descobriren el gran contingent de poesia que conté a voltes el natural per qui sap observar-lo, vaig decidir-me», p. 6.

Narcís Oller en una fotografia de maduresa. Autor desconegut. (AMV / Col·lecció Joaquim de Moragas)

La segona meitat del segle XIX fou l'època de la societat classista per excel·lència. [...] la societat occidental quedà dividida en dos grans blocs, que, de forma molt esquemàtica, es poden batejar com el dels burgesos rics i el dels treballadors pobres. Els primers van viure enmig de creixents comoditats. [...] Foren ells els qui van posar de moda l'estiueig vora el mar [...] els balnearis [...] o la pràctica d'Alpinisme.²⁹

És, doncs, mentre aprofita les vacances d'estiu, durant el juliol, quan Narcís Oller fa aquesta escapada a Vichy. Sobre els detalls del viatge hi ha poca informació. En una carta d'Yxart a Sardà del 20 de juliol del 1882 es fa una breu al·lusió al viatge, tal com mostra el següent fragment:

De Narcís en vaig tenir carta ahir; suposo que també a tu t'haurà escrit i per tant no et dic ni com li prova, ni què li sembla Vichy, que el té encantat. Me diu que no treballa; que ho deixa per quan sigui a Cerdanya.³⁰

La carta de Narcís Oller que comenta Yxart no s'ha conservat, la qual cosa ens deixa sense més dades sobre el viatge. Se sap per les notes que Oller deixà a les *Memòries* que en aquest viatge a Vichy es desplaçà deu o dotze quilòmetres més cap al nord fins a Saint-Germain-des-Fossés, on es va trobar per primer cop cara a cara amb Albert Savine, amb qui mantenien des del 1880 una relació epistolar. Savine, editor i traductor,³¹ es va posar en contacte amb Oller amb una carta del 25 de gener del 1880 amb la intenció de demanar-li per traduir al francès *Croquis del natural* i, a la vegada, li proposava que li enviés un exemplar de *Sor Sanxa* per poder traduir-lo també al francès.

Oller anotava la trobada amb Savine a les *Memòries*, però no entrava en detalls:

Havia oblidat dir-li que l'any 82, trobant-me a Vichy, havia aconseguit conèixer personalment l'Albert Savine en una entrevista que tinguérem a Saint-Germain des Fossés, prèviament concertada.³²

Oller havia acabat, a marxes forçades, el manuscrit de *La Papallona* tot just abans de marxar cap a Vichy, pressionat per Francesc Matheu, com ell mateix recordava:

[...] Comparagué un dia a casa l'amic Matheu [...] a demanar-me el manuscrit de *La Papallona* per publicar-l'hi tot seguit. [...] Vaig explicar-li l'ocorregut, com el tenia i la impossibilitat en què em sentia de desenterrar-lo i acabar-lo. —Doncs l'has de desenterrar i acabar, jo t'ho demano. [...] He comptat amb ell i estic compromès;

²⁹ RIQUER I PERMANYER, Borja de (1995-2005). «La consolidació del món burgès», a *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, volum 7. Barcelona, p. 31.

³⁰ Carta de Josep Yxart a Joan Sardà, de 20 de juliol del 1882, vegeu CABRÉ MONNÉ, Rosa (1993). «Catorze cartes de Josep Yxart a Joan Sardà», a *Miscel·lània Joan Fuster, estudis de llengua i literatura*. Abadia de Montserrat.

³¹ Albert Savine també va traduir al francès l'*Atlantide*, de Jacint Verdaguer, el 1884, i *Le Naturalisme*, d'Emilia Pardo Bazán, el 1886.

³² OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 75.

m'has de treure del compromís. —Em sap molt de greu, però no puc complaure't [...] d'aquí a vint dies me n'he d'anar a Vichy. [...] —Vint dies et semblen poc! Ca! En quinze me la tindràs llesta. [...] I a la data imposada, entregava jo a l'amic Matheu i aquest rebia a canvi d'una efusiva abraçada, el meu original. —Ho veus, home, com es fan les coses quan un vol fer-les? [...] Ara te'n podràs anar a Vichy ben descansat.³³

Per tant, la data de sortida per aquest viatge fou el termini per acabar la novel·la que li havia de donar el reconeixement europeu. I la trobada amb Savine que estrenyia la relació també va ser reveladora, ja que va ser el mateix Albert Savine, el qual va voler traduir al francès *La Papallona*, i va aconseguir el compromís d'Émile Zola d'escriure una carta pròleg a la traducció francesa³⁴ de la novel·la d'Oller.

És evident que la relació i coneixença personal d'Oller amb Savine que es va produir en aquest viatge a Vichy esdevenia una peça clau per a la seva carrera literària. I així ho demostra tot seguit el segon viatge a París, el 1886, en què Savine també és qui va possibilitar a Oller la trobada amb Zola, entre d'altres relacions literàries.

Viatge a París 1886

El 1886 Narcís Oller ja és un escriptor de nom dins la Renaixença catalana. Es troba en un dels moments àlgids de la seva producció literària. Havia publicat *Notes de color* i *La bufetada*, el 1884, en què també havia estat premiat als Jocs Florals per la novel·la *L'escanyapobres*. L'any següent, el 1885, es publicava la traducció al francès de *La Papallona*, i, el mateix any, apareixia *Vilaniu*.

És en aquest moment d'esplendor literària quan Oller i Yxart repetien l'experiència parisenca. Tornava a ser un viatge de plaer, però, aquest cop, es pot dir que, especialment i estretament lligat amb el món literari. Oller recordava com «no a mitjans de març, perquè el fred encara era molt viu, però sí el 26 del propi mes, el meu cosí Yxart i jo sortíem de Barcelona verament pletòrics d'il·lusió i alegria».³⁵ Aquesta segona estada a París no la van fer des de la perspectiva del turista com fou el primer, i així ho subratllava el mateix Oller: «Tots nosaltres ja ens sabíem prou de cor i per peces menudes el París del turista»³⁶, sinó que, aquesta vegada, van viure la ciutat des de dins, com uns parisencs més, però sense cap obligació professional. I des del seu estat ociós van descobrir i es van moure, especialment, per l'ambient cultural i intel·lectual parisenc. Només l'allotjament ja ajudava a aquesta percepció interna de la ciutat, ja que aquest cop no s'estaven en un hotel, sinó que

³³ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 16-17.

³⁴ La traducció al francès de *La Papallona* es va publicar el 1885.

³⁵ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 75-76.

³⁶ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 77.

s'hostatjarien a casa de l'hispanòfil rus Isaac Paulousky,³⁷ bon amic dels dos cosins. Paulousky, que fou qui havia traduït *La Papallona* al rus, vivia, en aquells anys, a París i els oferí allotjament a casa seva, com apunta Oller:

Paulousky tingué l'amabilitat d'empenyar-se en què anéssim a posar a casa seva o sia a la *chambre de garçon* que ell habitava a la *rue Milton*, 27 on estaríem tots tres més junts i independents.³⁸

Els primers dies d'aquesta estada a París van ser plens de visites, de retrobaments i de coneixences amb personatges del món literari. Només arribar a l'estació els van rebre Isaac Paulousky i Albert Savine, un primer retrobament amb dos bons companys del món de les lletres. Un cop dins del cotxe que els havia de dur cap a la *garçonnière*, l'apartament de solter de Paulousky, es van trobar per primer cop amb l'escriptora Emilia Pardo Bazán, amb qui Oller ja mantenia una relació epistolar des del 1883.³⁹ Tant Oller com Yxart van conèixer cara a cara l'autora de «La cuestión palpitante», dels articles que havien mogut tant d'enrenou a propòsit del naturalisme, i aquesta trobada, projectada i esperada amb antelació, es feia realitat, precisament, en aquest segon viatge a París. Una altra de les coneixences literàries més destacades d'aquest viatge fou la visita a l'escriptor i teòric del naturalisme, Émile Zola, a qui Oller volia conèixer com apunta a les *Memòries*:

Jo havia manifestat de Barcelona estant vius desigs de veure mestre Zola a fi de regradar-lo personalment pel pròleg amb què tant havia avaluat la meua *Papallona*; ells [Savine, Paulousky i Pardo Bazán] em tenien preparada ja l'entrevista per l'endemà passat.

Tal com estava previst, el dia 28 de març del 1886, Oller i Yxart es presentaven a casa de Zola. La impressió de la visita queda detallada minuciosament per la ploma d'Oller a les *Memòries*:

El mestre ja ens esperava en el seu *cabinet de travail*. [...] Un excel·lent retrat seu fet per Monet penjava de la testera oposada a la taula d'escriure que tenia el mestre plena de llibres i papers ben ordenats. [...] En ésser anunciats [...] abandonà en Zola el seu setial de darrere la taula per ajuntar-se amb nosaltres i estrenyè'ns afectuosa-

³⁷ Paulousky fou presentat per Lluís Domènech i Montaner al Cafè Pelayo, on es reunien els intel·lectuals de la Renaixença el 1884.

³⁸ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 75.

³⁹ La relació d'Oller amb Emilia Pardo Bazán s'inicià arran de l'amistat que tots dos tenien amb el periodista i editor Luis Alfonso i Casanovas. D'una banda, Luis Alfonso era director de *La Época*, periòdic en el qual Emilia Pardo Bazán havia publicat els articles crítics i polèmics sobre el naturalisme que titulà «La cuestión palpitante» i que sortiren entre el 7 de novembre del 1882 i el 16 d'abril del 1883. I, de l'altra, Oller havia publicat, el mateix any 1882 *La Papallona* a la Biblioteca de la Renaixença, que portava Francesc Matheu. Aquests motius van fer que nasqués l'interès per conèixer-se i l'amistat amb Luis Alfonso va facilitar el contacte. Vegeu MAYORAL, Marina (1989). «Cartas inéditas de Emilia Pardo Bazán a Narcís Oller (1883-1890)», a *Homenaje al profesor Antonio Gallego Morell*. Granada.

ment la mà. Era l'home trist i senzill que diu la Pardo, alt, corpulent, obert d'espatlles i de gran casquet frontal. Tenia l'esguard reflexiu [...] els 44 o 45 anys que aleshores tindria l'autor de *Germinal* li començaven a esquitxar un que altre pèl blanc. [...] Solia, conversant, concentrar molt la mirada i no deixava en pau els lents i els cabells.

Un cop feta la nostra presentació per en Savine, s'esmerà mestre Zola a distingir-me especialment a mi com a company de professió fent-me seure al seu costat. [...] La conversa anà generalitzant-se, i rodant d'una matèria a l'altra, va recaure, no sé com, a comentar l'estat de decadència de la raça llatina i especialment de la gran nació francesa, que ell, el mestre, estimava tant. [...] Hi afegí un plany; el que li arrancava el fet que un home del tremp i de la mentalitat d'en Taine hagués arribat a arraulir-se darrerament fins al punt de callar ja el que pensava de tan trist estat, per por d'excitar els anarquistes i amb això esdevenir pobre! [...]

I en la tristesa del seu accent veiérem ben palesat quant sincer era el pessimisme que traspua en les seves obres. [...] Podia la seva visió pecar d'exagerada, fins de falsa —ho reconec però el mòbil de les seves obres era indubtablement honrat.

Ens aixecàrem per retirar-nos, i ell tingué la deferència de demanar-me particularment que si em plaïa, abans de deixar París, tornés a visitar-lo qualsevol dia de dotze a una.⁴⁰

Oller va tornar a coincidir amb Zola en la visita que van fer a casa d'Edmond Goncourt, una altra de les coneixences literàries d'aquest viatge. Oller recorda que «Goncourt sortí al vestíbul a rebre'ns, va obrir-nos tot seguit el pas i ens presentà afablement als seus contertulis». Entre els tertulians, Oller i Yxart van conèixer Guy de Maupassant, Joris-Karl Huysmans,⁴¹ Paul Alexis, i van retrobar el ja esmentat Zola.⁴² Encara tornaria a veure el mestre del naturalisme, un cop més, quan tornaria a casa seva per acomiadar-se'n un dels darrers dies de la seva estada a París.

Després que els dos cosins havien alternat amb escriptors com Zola i Goncourt, Savine també va voler oferir-los una vetllada literària i artística on assistiren, a banda de Paulousky i Emilia Pardo Bazán, el dramaturg i escriptor Oscar Méténier,⁴³ el poeta i periodista Amédée Pigeon i el crític rus Léon Tikhomirov,⁴⁴ que va fer la coneguda comparació antitètica d'Oller amb Zola:

⁴⁰ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 78-79.

⁴¹ L'escriptor francès Huysmans (1848-1907) va ser influït pel pessimisme de Schopenhauer. Les seves primeres novel·les van ser escrites sota la influència del naturalisme de Zola, amb el qual va trencar cap al 1884 amb la novel·la *À rebours*, que esdevé model de la literatura decadentista.

⁴² Els quatre autors formaven part del conegut Grup de Médan, grup literari que es reunia a la casa xalet que Zola tenia a Médan, una petita localitat residencial al costat del Sena. Conjuntament amb dos autors més, Henri Céard i Léon Hennique, havien publicat el 1880 *Les Soirées de Médan*, un recull de sis històries curtes dins la tendència naturalista al voltant de la guerra francoprussiana del 1870.

⁴³ Méténier fou fundador de *Le Théâtre du Grand-Guignol*, de París, el 1894, un espai pensat per posar en escena obres naturalistes.

⁴⁴ Léon Tikhomirov publicava *Conspirateurs et policiers (souvenirs d'un proscrit russe)*, editat per Albert Savine a París l'any següent del viatge d'Oller, el 1887.

No comprenc com ningú s'ha atrevit a dir que l'Oller sia deixeble d'en Zola, quan per mi són l'anvers i el revers de la medalla: doneu un home a Zola i aquest no parará fins a trobar-hi la bèstia; doneu una bèstia a l'Oller i aquest no parará fins a trobar-hi l'ànima.⁴⁵

I, encara, mitjançant la coneixença amb Méténier, van establir contacte amb els escriptors Jean Moréas⁴⁶ i Paul Adam.⁴⁷

Emilia Pardo Bazán, amb qui havien compartit l'estada a París, va tornar cap a Galícia, on havia de ser-hi abans del 5 d'abril, i va deixar encara Oller i Yxart a París. Això va fer que els dos cosins canviessin el ritme de vida que havien portat fins llavors i es poguessin prendre els darrers dies amb més calma, com anotava Oller:

L'Yxart i jo, des d'aleshores, poguérem dur, encara una vida més ordenada i quieta que la que [...] veníem portant. Pocs eren els matins que sortíem de casa. Despatxàvem la correspondència o ens delectàvem llegint mentre en Paulousky redactava pels periòdics russos [...] fins a l'hora acostumada del passeig, després del qual fèiem sempre cap a can Savine, on el nostre amfitrió venia a trobar-nos per anar junts a dinar. En lloc de teatres preferíem visitar, als vespres, espectacles característics de París, com aquells cabarets o centres estrambòtics de què he fet després menció [...] [a] *La Febre d'Or*.⁴⁸

Efectivament, a *La febre d'or* Oller mostra racons i llocs de París que són fruit del viatge. Així els itineraris parisencs que fa el personatge Gil Foix són els mateixos que Oller havia traçat per París durant la seva estada. Aquest fragment, per exemple, recorda la redacció anterior d'Oller sobre els seus hàbits diaris:

L'home, cansat del treball, volia fruir, i fruïa de veres [...] passejant [...] per la netíssima avinguda de les Acàcies. [...] Després del dinar freqüentava els pocs teatres oberts, els *cafés chantants* a la serena dels Camps Elisis, i es deixava caure, per fi, als *boulevards* en busca d'algun conegut amb qui parlar.⁴⁹

Els «cabarets i llocs estrambòtics» a què es referia Oller que havien visitat a París, més amunt, podien ser, per exemple, el local en què Mimí porta Gil Foix a Montmartre, i que Oller descrivia així:

Era una taverna-cafetot petita, pudint a mantega, pernil i tabac alhora, plena de gom a gom de la barreja més estrofolària que hom pugui imaginar-se d'obers i artistes, d'amazones del Cirque Fernando, models i altres mosses procedents del Moulin Rouge [...] molts d'ells tots deixats i escabelladots, sobretot els músics, amb

⁴⁵ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 92.

⁴⁶ Jean Moréas (1856-1910) va ser un poeta en llengua francesa d'origen grec que fou inicialment influït pel simbolisme i que després se'n distancià, i va entrar a formar part de l'*École romane* sota la influència de Charles Maurras.

⁴⁷ Paul Adam (1862-1929) va ser novel·lista i escriptor teatral. La seva obra es va iniciar sota la influència del naturalisme però, més tard, va tendir, progressivament, cap al simbolisme.

⁴⁸ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 88-89.

⁴⁹ OLLER, Narcís (1994). *La febre d'or*. Barcelona, p. 41.

la cabellera a collibé, la pipa als llavis, el copalta d'ales planes al cap, els panys de la negra corbata penjant estireganyats damunt de la llustrosa americana. Però el que de cop més ullferí en Foix [com també degué impactar la sensibilitat i el sentiment moral d'Oller] fou el trist aspecte d'aquelles barbes grenyudes, d'aquelles cares xuclades pel vici i per un treball desesperat.⁵⁰

Altres coincidències amb passatges de les *Memòries* es troben en la següent escena:

L'Yxart i jo [...] ens reunirem amb la Pardo i en Paulousky per donar un passeig pel Bois amb saborosa conversa, dinar altre cop plegats i anar a passar la vetlla al grandios Edén-Théâtre on feien aleshores no sé quin espectacle que no ens havia d'escalfar gaire el cervell.⁵¹

Que recorda altres moments de Gil Foix a *La febre d'or* com aquest:

En Foix hauria ballat dalt d'un punxó en observar que la *high life* de París començava a fixar-se en sa presència; que alguns caps es giraven a mirar-lo amb curiositat quan travessava [...] l'ampla *Avenue de Bois*; que no poques ulleres de teatre tafanejaven cada nit a la seva *loge* i tot era secretejar i parlar d'aquella parella estrangera [...]. Aquell París tan gran, impossible de conquerir, anava, doncs, reduint-se, sotmetent-se, fent-se accessible a l'arribat de nou.⁵²

En aquesta darrera afirmació sobre l'accessibilitat de París, s'hi expressa també la sensació d'Oller davant de la gran ciutat, durant i després d'aquest segon viatge. Aquesta estada l'havia fet sentir una mica com el seu personatge Gil Foix, s'havia sentit reconegut per part de la societat intel·lectual i es passejava per París amb la visió de qui comença a formar part d'aquell lloc, ja que, com s'ha dit, en aquest viatge va experimentar la vida interna de la ciutat.

L'estada d'Oller i Yxart a l'apartament de solter de Paulousky dona a aquest viatge l'aire de llibertat i independència que buscaven els artistes i intel·lectuals que viatjaven a París. Hi anaven a la recerca d'experiències personals que els inspiressin per al seu art i fer realitat aquest anhel de dur una vida bohèmia sense obligacions, només encarada al gaudi i d'assaborir el plaer de la vida. En aquest sentit, el viatge d'Oller era com un esbós de la vida bohèmia, un precedent del viatge de l'artista, el mateix que Santiago Rusiñol va emprendre a París el 1889. Oller va fer un tast d'aquesta imaginada vida bohèmia, Rusiñol la va dur a terme i la posà en pràctica, ja que va viure a la gran ciutat de l'art llargues temporades entre els anys 1889 i 1899. Mentre Oller es trobava en plena escriptura de *La febre d'or* rebia les cartes de Rusiñol que li recordaven la seva estada a París. L'epistolari entre Oller i Rusiñol és ple de comentaris sobre la vida artística. Rusiñol li comentava a Oller la visita dels salons de pintura naturalista, li explicava

⁵⁰ OLLER, Narcís (1994). *La febre d'or*. Barcelona, p. 344-345.

⁵¹ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 77.

⁵² OLLER, Narcís (1994). *La febre d'or*. Barcelona, p. 351-352.

com era la seva residència que havien trobat a la *rue d'Orient* de Montmartre, li parlava de Zola (el noi de can Zola), com l'anomenava a les cartes i l'animava en l'escriptura de *La febre d'or* i en la seva vocació d'escriptor, també entesa com la de l'artista.⁵³ Oller recollia a través de les cartes l'esperit de l'artista de Rusiñol que li recordava i li feia reviure París i que, a la vegada, li servia de model per a un dels personatges de la seva obra: Francesc, el pintor, germà de Caterina, que representava la inevitable vocació artística. I que, com Rusiñol, també va anar a viure una temporada a París. Tant el caràcter com la fisonomia del personatge, Francesc, feien pensar en Rusiñol:

Entrà un jove d'uns trenta anys [edat que vorejava llavors Rusiñol, nascut el 1861], sec i llargarut com un pal, de cara morena, expressiva i intel·ligent, circuída per una barba i tan negra com la cabellera estufada que mig li amagava les orelles. Vestia pobrament, però ho duia tot amb elegància natural: l'ampla bolet, que de qualsevol manera li esqueia; l'americana, una americana cordada amb un sol botó, damunt del qual penjava una corbata blava amb pics blancs, llaçada amb airós descuit. Sa entrada fou la d'un coet volador: ell mateix es va prendre la cadira, i, arrossegant-la amb una mà, anà amb l'altra encaixant a sacsejades acompanyades d'un «hola!» i una rialleta.⁵⁴

En el capítol VI de la primera part de *La febre d'or* Oller descriu el taller del pintor on apareix la figura femenina de la model que també apareix en el conte «La modela», que Narcís Oller publicà a *La Renaixença* el 1881. També mostra la sorpresa, rubor i curiositat de la Delfina, que és equiparable a la mateixa sensació que Rusiñol fa viure a l'Estevet en l'escena de l'estudi del pintor de *L'auca del senyor Esteve*, del 1907.

Aquest parèntesi que ha semblat que s'apartava del viatge per derivar cap a l'obra literària de Rusiñol i Oller és per fer evident que el tema del món de la pintura i la figura del pintor li ve inspirat entre diverses fonts a través del viatge a París, de les experiències i del record d'aquest viatge.

Durant l'estada d'aquest segon viatge a París, doncs, Oller i Yxart es van trobar amb la *crème de la crème* dels escriptors i intel·lectuals francesos del moment. Esdevé un viatge de consolidació de relacions literàries, algunes iniciades per carta com les que mantenia amb Emilia Pardo Bazán, Albert Savine i Émile Zola.

Per tant, la relació que s'estableix d'aquest viatge amb la literatura d'Oller va arribar, d'una banda, per aquests estimables i rellevants contactes literaris que establí a París i que donaven prestigi a la seva carrera literària. I, de l'altra, un cop més per les impressions dels llocs de la ciutat: avingudes, *boulevards*, salons, cabarets, teatres,

⁵³ Sobre la relació d'Oller amb Rusiñol i el viatge de Rusiñol a París, vegeu PANYELLA, Vinyet (2000). *Paisatges i escenaris de Santiago Rusiñol: París, Sitges, Granada*, p.55-59. CASACUBERTA, Margarida, (1997). *Santiago Rusiñol: vida, literatura i mite*. Barcelona.

⁵⁴ OLLER, Narcís (1994). *La febre d'or*. Barcelona, p. 41-42.

etc., va jugar un paper important en el decorat de la seva literatura com s'ha vist en els fragments de *La febre d'or*, ja que com ressaltava Oller quan es dirigia a Caterina Albert a *Les Memòries* del retrobament amb la «capital del món»:

El plaer que ens donava a l'Yxart i a mi rodar per la immensa metròpoli amb la calma habitual de qui té un bon passament de vida, que és qui millor assaboreix sempre allò realment bo d'una gran ciutat, jo no l'hi puc pas ponderar.⁵⁵

Viatge a París 1889

El següent viatge que escau segons l'ordre cronològic torna a ser a París. L'any abans d'aquest tercer viatge, el 1888, Oller havia publicat *De tots colors*, i no va ser fins a la tornada del viatge que es posarà a escriure de nou per iniciar *La febre d'or*.

Un cop més, Oller emprèn el seu tercer viatge cap a París al maig de l'any 1889. Aquest cop ho fa acompanyat de la seva dona. Oller va fer, en aquest cas, de guia que mostrava la gran ciutat de París a la seva esposa, Esperança Rabassa, amb qui ja portava quinze anys de casat.⁵⁶ A les *Memòries* Oller no detalla aquest viatge, ja que només l'anomena de passada en parlar de les vacances:

L'any 89, després d'haver passat una mesada, la meua estimada muller i jo, a París, desitjosos de saludar els amics i donar-nos una passejada per la ciutat i la seva grandiosa Exposició Universal, vàrem anar-nos-en a Cerdanya a estiuemar amb els nostres fills.⁵⁷

De manera que tota la informació d'aquest viatge apareix en una única carta que Oller va escriure al seu cosí Josep Yxart des de París el 18 de maig del 1889.

Oller va visitar l'amic Paulousky, que l'havia acollit a casa seva durant el viatge anterior del 1886, i li presentà nous companys seus també russos. Durant l'estada, també van coincidir amb l'amic Joan Sardà. El matrimoni va passejar per la ciutat i va visitar el Panteó, on admiraren els frescos del pintor simbolista Puvis de Chavannes, també van visitar el barri de Saint-Germain, situat en ple centre de la ciutat a la riba esquerra del Sena i que ocupa una zona en què si passeges s'hi pot trobar l'església de Saint-Sulpice, els jardins de Luxemburg on es troba el Senat, el Teatre Odéon, l'Escola de Belles Arts i l'Institut de França. Molt a la vora queden la catedral de Notre-Dame i, davant per davant, a l'altra banda del riu, el Museu del Louvre. Van pujar a Montmartre, van visitar Sacré Coeur i van passejar per l'avinguda de les Acàcies. Els vespres els van dedicar a anar als teatres i sales d'espectacles on van veure Sarah Bernhardt mentre interpretava Lena Despard, protagonista de l'obra teatral *Lena*, traducció al francès de l'obra anglesa *As in a looking glass* (1889), de

⁵⁵ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 77.

⁵⁶ Narcís Oller i Esperança Rabassa s'havien casat el maig del 1874. El matrimoni va tenir tres fills: Maria, Josep i Joan.

⁵⁷ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 131.

Francis Charles Philips, que s'havia estrenat el 16 d'abril del 1889 al Théâtre des Variétés;⁵⁸ al Nouveau Cirque, on van veure un espectacle de pantomima aquàtica, i també van assistir al Folies Bergère, entre d'altres. Durant els dies que la parella visitava París coincidia novament amb l'Exposició Universal del 1889. I la visita a l'Exposició també va ser un al·licient d'aquesta estada. Segons la carta a Yxart, van passar-hi vuit hores, i Oller comentava que era més gran que la del 1878, en la qual hi havien estat durant el primer viatge. A l'Exposició van poder veure l'obra de l'escultor rus de tendència impressionista Paul Troubetzkoy.⁵⁹ Sense abandonar l'art van visitar el Saló de París, exposició de l'Acadèmia de Belles Arts, en què s'exposaven els pintors del moment com els naturalistes Alfred Roll i Pascal Dagnan-Bouveret, i entre els quals Oller ressaltava el bon paper que hi feia el pintor català, també naturalista, Dionís Baixeras.

Aquest tercer viatge a París té potser més paral·lelismes amb el primer i algunes conseqüències del segon. Amb el primer, comparteix el domini de l'interès per l'art i la visita de l'Exposició Universal, sense deixar el tema artístic. Amb el segon, només el lliguen la visita d'amistats i relacions que hi havia establert i consolidat.

Aquest viatge torna a ser, d'una banda, un viatge turístic, pel fet d'anar amb la seva dona que coneixia per primer cop París i, de l'altra, un viatge que reforça París com el seu model de ciutat. Aquest darrer viatge a París li deixa el record més fresc dels paisatges de la ciutat per escriure *La febre d'or*, que inicia tot just retornar del viatge mentre estiuja a la Cerdanya:

Ja un cop allí, gaudint de la quietud necessària i del caliu desitjat, escric d'una embranzida tot el que, avui per avui, constitueix encara el primer volum dels tres en què aparegué dividida *La febre d'or*.⁶⁰

Per això alguns dels passatges, sobretot de paisatge extern de París, recorden fragments de la carta d'Oller a Yxart, com per exemple, mentre que a la carta fa referència a la visita del barri de Saint-Germain, al llibre, Foix, acompanyat de Mimi (com Oller amb la seva dona, acabats d'arribar a París, també repassa aquesta zona de la ciutat):

París els eixia al pas: aquí el Jardí de les Plantes, allà la nova Casa de la Ciutat, ara Notre-Dame, el Palau de la Justícia, la Prefectura; el Pont Nou, l'estàtua d'Enric V; allà

⁵⁸ *The New York Times* del 17 d'abril del 1889 portava la ressenya següent: «Bernhardt in a new play. A great scene in the third act of "Lena Despard". Paris, April 16, Sarah Bernhardt made her first appearance tonight in her new character of Lena Despard, which, under the name of "Lena" is "As in a Looking Glass" translated into French. The Varieties was, of course, crowded with le tout Paris, seats having been even more difficult than usual to obtain».

⁵⁹ Considerat per George Bernard Shaw com «l'escultor més sorprenent dels temps moderns», Troubetzkoy, emmarcat dins de l'art impressionista, captava escenes de moviment en les seves escultures de bronze.

⁶⁰ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 131.

Una imatge del París que Oller pogué visitar. (AMV / Fons Civit)

l'Institut, l'Escola de Belles Arts; més amunt, a la dreta, l'enorme massa del Louvre daurada pel sol ponent.⁶¹

O, altra vegada, ja citat més amunt, Gil Foix:

Passejant [...] per la netíssima avinguda de les Acàcies, mentre Oller i la seva dona anaven *dando la vuelta al lago y atravesando la avenida de las Acacias*.⁶²

Viatge per Espanya 1893

Quatre anys més tard, el 1893, un any després d'haver publicat tots tres volums de *La febre d'or* (1890-1892), Narcís Oller emprèn un viatge per Espanya. Concretament, es mourà pel nord de la península, ja que aquest viatge d'Oller sorgeix arran de l'amistat que l'unia a l'escriptor José María Pereda.

Oller inicià aquesta relació per carta el gener de l'any 1884, i el maig del mateix any ja es trobaven per primer cop a Barcelona. Després d'aquesta primera trobada hi hagué un segon encontre; aquest cop Pereda fou convidat com a mantenidor dels Jocs Florals del 1892. El viatge de Pereda començà per Tarragona, ja en companyia

⁶¹ OLLER, Narcís (1994). *La febre d'or*, p. 338.

⁶² Carta d'Oller a Yxart (Ms. J.Y.-I-221, Institut Municipal d'Història de Barcelona) *apud* Rosa Cabré, *op. cit.*, Valls, 2004, p. 43.

d'Oller, per visitar les restes romanes i, tot seguit, s'arribaren a Poblet per visitar les runes del monestir restaurat per Eduard Toda a partir del 1930. Els dies següents es va estar a Barcelona envoltat dels admiradors i intel·lectuals de la Renaixença, per a la celebració dels Jocs Florals. I encara, abans de retornar cap a Santander, el van portar d'excursió a Sitges i a Montserrat. Oller recordava el comiat a l'estació el dia 25 de maig del 1892:

El gran Pereda i els seus companys calorosament acomiadats a l'Estació del Nord pel major nombre de famílies, d'artistes i de literats que tant ens havíem esmerat a afalagar-los aquells dies.⁶³

És després d'aquest viatge, del qual Pereda quedà molt content i agraït, que Oller també va ser convidat a Santander, la ciutat on vivia el seu amic. És a conseqüència d'aquesta relació precedent que Oller inicià els preparatius per fer el viatge per Espanya l'estiu del 1893, entre els mesos de juny i juliol.

El viatge d'altres catalans per Espanya ja tenia una tradició anterior que quedava plasmada en l'obra de Pau Piferrer *Recuerdos y bellezas de España* (1839), amb la intenció de recuperar i revalorar el passat i el patrimoni nacional. I una continuïtat posterior, ja que només un any després d'Oller, l'amic Rusiñol també empenia un viatge per Espanya, en el seu cas cap al sud, a Andalusia, des d'on enviava els articles «Impresiones de arte», a *La Vanguardia*.

Oller viatja aquest cop en companyia de la seva filla gran, Maria, de divuit anys. El viatge previst passava primer per Madrid i Toledo, després cap a Santander, on els esperava Pereda i, de tornada, pensaven aturar-se a Bilbao i Sant Sebastià, tot i que aquest darrer destí, Sant Sebastià, va ser modificat a darrera hora per evitar els compromisos socials que li havien preparat i que no els deixaven viatjar amb tranquil·litat. L'itinerari del viatge començava a Madrid. Allí Oller retrobà i visità el seu amic, també santanderí, Marcelino Menéndez Pelayo, el qual tornaria a retrobar mentre era a Santander. I, com sempre, l'interès artístic d'Oller tenia prevista la visita al Museu del Prado, que Maria volia conèixer:

Ens passàrem quatre o cinc matins al Museu del Prado; [i] dedicàrem les altres hores i dies a visitar les altres col·leccions i monuments; a recórrer tots els passeigs, parcs i jardins més importants; veiérem els pocs teatres llavors oberts; férem una excursió a Toledo, i quan l'itinerari ens digué «prou», emprenguérem el camí de Santander.⁶⁴

A Santander, Oller va rebre l'acollida i el reconeixement literari que també Pereda havia rebut en venir a Barcelona. Pereda els acompanyà a l'hotel prop del moll, on s'hostatjaven i des d'allí contemplaven les vistes:

Pereda [...] així que arribàrem a l'hotel ens empenyé a fora dels balcons de la nostra cambra [...] per fer-nos contemplar el panorama verament superb d'aquella

⁶³ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 162.

⁶⁴ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 174-175.

hermosa badia, en les aigües de la qual es retrataren, d'una banda, les blancors de l'encastellat caseriu de la ciutat i sos suburbis, i, de l'altra, la gerdor eterna i afelpada de l'ondulada i agraciada serra que la defensa del Sud, a més dels desordenats bastiments de l'*Astillero* i els de l'estació on havíem baixat abans.⁶⁵

Durant els dies que van ser a Santander, Oller i la seva filla van visitar la ciutat que el mateix Oller trobà poc interessant i així ho feia constar:

Recorregut amb en Pereda els carrers principals de la ciutat que, llevat del *Muelle* i del *Boulevard*, no tenen res de notable ni de còmode tampoc, per tal com gran part de la mateixa és costeruda, estreta, vella i pobra de monuments, sens que ni tan sa catedral de dos pisos arribi a interessar per ses proporcions i belleses arquitectòniques.⁶⁶

Van veure les platges del Sardinero, amb el Casino i el Gran Hotel, també l'Estació de Biología Marina i van fer excursions a Solares, on hi havia el balneari Fuente del Francés, a Hoznayo per visitar el palau i capella del comte de Moriana, també visitaren la població de Santillana, on visitaren el Palau de Velarde i la Colegiata, i, finalment, a Polanco, poble de naixença de Pereda.

Però el més rellevant del viatge va ser aquest reconeixement per part de la intel·lectualitat santanderina. Només arribar fou presentat a Enrique Menéndez Pelayo, poeta i germà de Marcelino; el crític literari José M. Quintanilla; l'advocat Sinforoso Quintanilla, oncle de José María; l'advocat Antonio Mazarrasa i el bibliòfil Federico Vial, entre d'altres, que el van rebre i donar la benvinguda. Oller no s'esperava que la premsa de Santander fes tan ressò de la seva presència a la ciutat. Fou tractat com un veritable escriptor de nom i fama, i se celebrà una vetllada literària en honor seu, en què coincidí novament amb l'eminent estudiós Marcelino Menéndez Pelayo i en la qual també hi va assistir l'escriptor Benito Pérez Galdós.

Allí s'adonà del reconeixement, per part de tots, de les obres i els autors catalans més destacats de la Renaixença com Aguiló, Verdaguier, Matheu, Collell i Sardà. Durant la seva estada també conegué els erudits i escriptors Ángel de los Ríos y Ríos i Demetrio Duque y Merino que hi anaren per conèixer-lo personalment; i la trobada, els darrers dies, a casa del bon amic Fernando Pérez de Camino, pintor i escriptor santanderí. Oller se n'anava de Santander amb aquest record aclaparador i amb nombrosos obsequis dels qui l'havien acollit tan calorosament. Pare i filla continuaren el viatge, ja de tornada, en direcció a Bilbao. Però la notícia de l'estada d'Oller per aquelles terres havia tingut una repercussió inesperada pel mateix Oller. De manera que la idea de seguir el viatge amb la seva filla, tranquil, en intimitat i lluny de compromisos socials es va fer impossible. En arribar a Bilbao el reconeixement de l'escriptor continuava. Els periodistes ja l'esperaven a l'estació per dur-los a visitar la ciutat. Oller va decidir que no es podia quedar a Bilbao i

⁶⁵ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 176.

⁶⁶ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 178.

que marxarien cap a Sant Sebastià, però en llegir la premsa s'adonà que allí també els estaven esperant. La decisió final va ser la d'acabar la visita de Bilbao en la qual els portaren d'excursió a la petita població de Gernica, expedició en què l'acompanyà Miguel de Unamuno, entre d'altres i, després, va canviar el rumb en direcció a Burgos i va tornar cap a Catalunya. A Burgos, que van poder tornar a fer de turistes amb tranquil·litat, van poder veure el «monestir de les Huelgas i la cèlebre Cartuja de Miraflores, deixant per a la jornada següent la Catedral, la magnífica Catedral que admirarem i resseguirem fins a ses més recòndites interioritats com pocs turistes i, últimament, l'esglesieta immediata, San Nicolás, [...] que [...] recomano a vostè [Caterina Albert] com a preadíssim exemplar de filigrana gòtica».⁶⁷

El dia 15 de juliol tornaven a ser a Barcelona, després d'una mica més d'un mes de viatge.⁶⁸ Oller aprofità el record d'aquest viatge per immortalitzar-lo també en la seva obra literària, a través del viatge que l'Elvireta, la filla de Pilar Prim, emprèn amb els seus oncles cap a Bilbao, com així li anunciava la tieta: «Anirem a... San Sebastián, a Bilbao... (què sé jo!) a fer un viatge per les províncies, invertint allí el temps que hauries estat aquí encara».⁶⁹

No és un viatge en primer pla, es tracta d'un element secundari respecte a la trama de la novel·la que és part del decorat de Pilar Prim, però el paral·lelisme que s'estableix aquí entre l'Elvira, una noia que «no tindria més enllà de dinou anys», com apunta Oller, i la seva filla Maria, que tenia si fa no fa la mateixa edat, és ben palès. La tieta proposa a l'Elvira el viatge i aprofita el temps de vacances a Puigcerdà, lloc d'estiueig també de la família Oller-Rabassa, de la mateixa manera que també Oller i Maria intercanvien els dies d'estiu a Puigcerdà per fer el seu viatge a Santander, Bilbao i, inicialment previst, Sant Sebastià. En el cas del personatge d'Oller aquest viatge va ser el desencadenant del seu enllaç matrimonial amb el bilbaí Amós Echevarria. Tot i això, la plasmació literària d'aquest viatge no es materialitzà fins uns deu anys després del viatge, ja que la mort del seu cosí Josep Yxart, el 1895, seguida de la del seu amic Joan Sardà, el 1898, el van deixar molt abatut i amb pocs ànims per a la creació literària. És durant aquests temps delicats quan Galdós, una de les amistats literàries que el viatge per Espanya havia també col·laborat a estrènyer, visitava Oller a Barcelona per com deia ell mateix «distreure'm un xic d'aqueixes negrors d'esperit».⁷⁰

Aquest viatge pel nord d'Espanya, doncs, té novament la seva repercussió en el món literari d'Oller: d'una banda, com passa amb el segon viatge a París, va establir

⁶⁷ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 185.

⁶⁸ Oller i la seva filla havien sortit de viatge entre el 6 i 8 de juny de Barcelona, segons les *Memòries*.

⁶⁹ OLLER, Narcís (2003). *Pilar Prim*. Barcelona, p. 128.

⁷⁰ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 276.

contactes literaris i va rebre el reconeixement de la seva carrera com a escriptor i, de l'altra, va aprofitar-ho com a matèria per a la seva obra literària.

Viatge a Itàlia 1902

I, finalment, el darrer viatge destacable fou a Itàlia i es va produir l'any 1902, ja estrenat el nou segle xx. Oller es refeia, tímidament literàriament parlant, després de la mort dels seus companys, esperonat per l'amistat, encara, de Francesc Matheu i Raimon Casellas. D'una banda, escrivia alguns dels contes que el 1916 va recollir sota el títol de *Rurals i urbanes* (recentment reeditada) i, de l'altra, iniciava la redacció de *Pilar Prim*. En aquest context un altre cosí d'Oller, Vicenç Moragas, el va empènyer a emprendre el viatge cap a Itàlia i així, com ell mateix apuntava, «vaig aprofitar la feliç ocasió de fer món sospirat viatge a Itàlia ben acompanyat».

Com el viatge a París, el viatge a Itàlia era també desitjat, un projecte que tard o d'hora havia de fer realitat. El mateix Oller fa referència a la tradició de viatges a Itàlia:

Ja n'haviem llegits, de viatges a Itàlia (qui no n'ha llegits), però feia ja massa temps per a retenir fresc en nostra memòria ni el més interessant o essencial d'ells.

Per destacar, tan sols, els viatges a Itàlia més cèlebres des de finals de segle XVIII, cal apuntar, per exemple, el viatge a Itàlia de Goethe, entre els anys 1786 i 1788, un viatge també anhelat, fruit de la lectura de l'obra de Winckelmann, *Reflexions sobre la imitació de les obres gregues en la pintura i l'escultura* (1755) i, per tant, amb el clar objectiu de la contemplació de l'art; o bé l'obra d'Stendhal *Promenades dans Rome*, del 1829, també amb la finalitat de descobrir les bel·leses artístiques de la ciutat, i el viatge a Itàlia d'Hippolyte Taine, el 1866, obra a la qual el mateix Oller fa referència per acabar el relat sobre el viatge.

Aquestes obres no deixen cap dubte de quin era el mòbil d'un viatge a Itàlia: admirar i contemplar l'art. París era el viatge a la modernitat, a la gran metròpoli, també el centre de l'art modern, però Itàlia era el país que tradicionalment havia gairebé vist néixer i renéixer l'art amb l'esplendor del quattrocento i el cinquecento amb obres incomparables dins l'arquitectura, la pintura i l'escultura del Renaixement.

Roma era, al llarg del segle XIX, la capital on els artistes europeus anaven a estudiar, a aprendre de les grans obres mestres de l'antiguitat i del Renaixement. Així havia estat el bressol artístic de contemporanis catalans que havien estat becats o pensionats a Roma, com els pintors Marià Fortuny i Joaquim Sorolla i els escultors Josep Llimona i Agustí Querol, entre molts d'altres. També precedien a Oller, concretament amb el viatge a Itàlia, companys de la Renaixença com Víctor Balaguer, ja citat abans, que hi va ser per primer cop el 1859, Eduard Toda, entre

L'escalinata de Trinità dei Monti que Oller de segur va trepitjar. (AMV / Fons Eusebi Ribas)

els anys 1888 i 1890 i també l'amic Rusiñol, el 1894. Com molt bé recull Joan de Déu Domènech:

El viatge a Itàlia es troba molt fixat per una tradició cultural centreeuropea. A les terres llatines s'esperava trobar un sentiment de felicitat terrenal. [...] Per uns, era anar a l'encontre de l'art i d'un clima esplèndid; per altres, un lloc on imaginar una idíl·lica aliança entre la fe, la natura i l'art.⁷¹

I com es veurà tot seguit, aquesta altra vessant religiosa encara que no sigui la primordial també té la seva escena en el viatge d'Oller.

Per tant, amb aquest objectiu d'admiradors artístics, els dos cosins empenien el viatge disposats a fer el badoc com dos veritables turistes durant un mes que va acabar sent només de tres setmanes, ja que la notícia de la mort de la mare d'Yxart, tieta d'Oller i sogra de Moragas, els obligà a tornar abans d'hora. L'itinerari que no podia ser gaire original respecte als seus predecessors va començar per Gènova, Pisa i Roma, primera parada important. Havien sortit el dia 13 d'octubre, del 1902, i eren a Roma la matinada del 17 d'octubre. En una carta a la seva dona Oller explicava:

⁷¹ DÉU DOMÈNECH, Joan de (1995). *Mirant enfora, cent anys de llibres de viatges en català*, p. 33.

Hem vist ja tot el conjunt i contemplat alguns detalls de la immensa basílica de Sant Pere, situada a un extrem de la ciutat, i, en havent sopat, ahir vespre i a la claror de la lluna, també l'altre colós, el Colosseo.⁷²

A Roma, es desenvolupà aquesta escena de pelegrinatge catòlic amb la visita al papa Lleó XIII. En una postal a la filla, Oller ja anunciava que: «Avui visitarem Sant Joan de Letran, les Termes de Caracalla i Montserrat, on hem d'anar forçosament a recollir el bitllet per poder veure el Papa», i el dia 20 d'octubre no podia deixar d'escriure a la seva dona la impressió de la visita:

Estimada Esperança [...] no vull deixar de consignar-te avui mateix, la impressi-
onassa rebuda aquest matí al Vaticà. [...] La cerimònia era assenyalada per a aquest
migdia. Hem anat al Vaticà [...] ens hem barrejat amb la peregrinació. [...] Així ha
estat conduït nostre Sant Pare galeria amunt, primerament ran dels pelegrins de la
filera dreta, després galeria avall ran dels de l'esquerra, entre els quals ens comptà-
vem nosaltres. [...] Quan al cap d'un quart d'hora ha arribat a nosaltres, jo he fet
el mateix [besar-li l'anell]. Però així que em retiro, el cardenal Vives, [...] em veu i
m'assenyala al Papa com un gran escriptor. I llavors [...] el Sant Pare em crida amb
un aleteig de mà... m'hi atanso [...] m'inclino per repetir mon bes a la mà [...] m'acosta amb l'altre [mà] el cap sobre el seu cor com podria fer-ho el meu pare,
m'acarona suaument [...] i em diu en italià: «Fill estimat, jo et beneesc i beneesc
també tos fills, tota la teva família, tos millors amics». M'he sentit el nus al coll, les
llàgrimes m'han inundat els ulls, i bo i donant un espectacle, he hagut d'enretirar-me
a segona fila plorant d'emoció.⁷³

Per a Oller aquest va ser un episodi molt emotiu lligat a la seva forta fe catòlica i mostra per tant un altre incentiu que tenia la visita a la capital italiana. Després de la celebració al Vaticà encara van passar:

Cinc dies més veient museus, passeigs, les catacumbes, basíliques i esglésies secundàries, i ens extasiem davant de les magnífiques pintures murals de Rafael en el Vaticà i sobretot de les de Miquel Àngel a la Capella Sixtina, de l'escultura grega i romana acoblada a les galeries papals, visitant detingudament per fora i per dintre, per baix i per dalt, la gran basílica de Sant Pere; en una paraula, saturant-nos, sense descans de la Roma pagana i cristiana que hem pogut tot just tastar.⁷⁴

Després de Roma, l'itinerari continuà cap a Pompeia, Nàpols, Florència i acabà a Venècia, ciutats aquestes darreres que també consten, evidentment, en els itineraris de Goethe⁷⁵ i Taine. A Venècia reberen els dos cosins la mala notícia que els va fer tornar sense perdre més temps cap a Barcelona, la mort de la mare d'Yxart.

⁷² Carta d'Oller a Esperança Rabassa des de Roma, el 18 d'octubre del 1902, dins de les *Memòries*, p. 380.

⁷³ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 382-383.

⁷⁴ OLLER, Narcís. *Memòries*, p. 384.

⁷⁵ En el cas de Goethe, l'estada a Florència fou exageradament curta, només durà tres hores, a causa de la impaciència per arribar a Roma.

En tornar d'aquest viatge per Itàlia, Oller va acabar d'escriure els darrers capítols de la novel·la *Pilar Prim*. I és, precisament, en aquests darrers capítols quan Oller decidia i escrivia que el viatge de nuvis dels personatges de l'Elvira i de l'Amós Echevarria fos a Itàlia. Itàlia és, doncs, el darrer llarg i llunyà viatge d'Oller. I com Goethe havia escrit en una carta el 1770: «París serà la meva escola; Roma, la meva universitat. Car és realment una universitat: qui l'ha vist ho ha vist tot».⁷⁶ També Oller havia fet el seu viatge de joventut a París i havia deixat per al final el viatge a Itàlia.

Conclusions

Després d'analitzar aquests sis viatges, es pot afirmar que tenen una especial transcendència dins del món literari d'Oller. Com s'ha pogut observar els viatges influeixen i apareixen en la seva obra literària, malgrat que no escriu cap llibre que es pugui considerar un llibre de viatges. No és la intenció d'Oller servir-se dels viatges per fer literatura de viatges. El més semblant a aquest gènere eren les *Memòries literàries*, en què alguns d'aquests viatges estan apuntats i, més o menys, descrits fragmentàriament, però en aquest cas el gènere que engloba aquests fragments ja és el de les *Memòries*. Oller aprofita els viatges com una experiència de vida i, així com tota circumstància vital forma part d'una manera o altra de l'obra d'un autor literari com de l'obra de qualsevol artista, també els viatges deixaran empremta en la seva obra, com una més de les experiències viscudes. De manera que, tant els articles que envia a *La Renaixença* durant el primer viatge a París com la seva literatura (*La febre d'or*, *Pilar Prim*), reflecteixen els viatges. Queda clara també quina era la finalitat de viatjar: la descoberta d'altres ciutats, fer de turista, conèixer, aprendre. Al segle XIX, amb la major facilitat que hi havia, viatjar s'entenia, especialment, com una forma més d'instrucció, de formació, una manera de tenir més coneixement del món. Oller empenia aquests viatges en temps d'oci, la majoria en temps de vacances o d'estiueig, i no eren fets per obligació de la seva dedicació professional. En tots aquests viatges s'hi mostra l'interès artístic de l'escriptor: visites a museus de pintura, d'escultura, contemplació de monuments arquitectònics, catedrals, basíliques, palaus, el disseny urbanístic de les ciutats, etc., tot col·laborava a formar el seu criteri estètic, a perfilar el seu model de ciutat i a definir el seu gust pictòric. La influència del corrent naturalista i del simbolisme també arriben a través dels viatges com un canal més. Les relacions i contactes literaris que estableix amb Zola, model del naturalisme (*Croquis del natural*), amb Pardo Bazán, Pereda i Galdós, els seus correlats en la literatura castellana, i amb Rusiñol, el model d'artista, provenen dels viatges, tot i que no només d'ells, i influeixen en la seva escriptura. També gran part del reconeixement literari de la seva obra i de la seva figura com a escriptor

⁷⁶ Goethe fa aquesta afirmació en una carta al seu mentor datada el 29 d'abril del 1770, setze anys abans d'emprendre el seu viatge a Itàlia.

li arriba a través dels viatges, especialment, del segon que fa a París i del que fa pel nord d'Espanya.

És curiós com tots aquests viatges que havia fet al llarg de la vida queden impresos, a manera de compendi, en l'espai d'una sola pàgina, en la seva darrera novel·la que va escriure, *Pilar Prim*. En el següent fragment que sintetitza aquesta pàgina, Oller al·ludeix tots els viatges importants que havia fet:

A poc a poc, arribà l'estiu, i l'Enriquet tornà a casa fet un homenet. [...] L'Amós, desitjós de fer rumbejar triomfalment la seva promesa pel seu país, s'endugué tota la família a *Bilbao*, on fou rebuda amb palmes per la gent més adinerada i distingida de la ciutat. Amb igual acollida recorregueren després tota la costa de Guipúscoa. Finalment, a principis de setembre van fer una excursió a *París*, d'on tornaren tots directament a Barcelona vessant la salut i l'alegria que proporcionen els viatges fets en pau i amb bona bossa. El *trousseau*, acabat, per fi, i augmentat de més a més per les coses que dugueren de *França*, començà a entrar a casa les Dou, on s'havien anat apilant ja gran nombre de presents de boda. [...] Últimament, a primers d'octubre, [...] se celebrà el casament amb gran satisfacció de tots. Els nuvis emprengueren al vespre el viatge a *Itàlia* que tenien projectat [...].⁷⁷

Aquest fragment resumeix la importància d'aquests viatges en la seva vivència personal. La confluència de tots els viatges en aquesta única pàgina té un perquè. Oller deixa constància, voluntàriament o involuntària, dels viatges de la seva vida. Vol immortalitzar els llocs que va visitar que van ser una part de la seva historicitat, i que ajuden a fer comprendre millor la totalitat de la seva persona i, en conseqüència, de la seva obra.

⁷⁷ OLLER, Narcís (2003). *Pilar Prim*. Barcelona, p. 182-183.